

STEFAN ZWEIG

ROTTERDAMLIL ERASMUS

ZAFERİ VE TRAJEDİSİ

DENEME

Çeviri: AHMET CEMAL

5.
BASKI

STEFAN ZWEIG
ROTTERDAMLIL
ERASMUS
ZAFERİ VE TRAJEDİSİ

Triumpf und Tragik des Erasmus von Rotterdam, Stefan Zweig

© 2008, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 2008

5. basım: Nisan 2015, İstanbul

Bu kitabın 5. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

Kapak baskı: Azra Matbaası

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2

Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Ayhan Matbaası

Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. Gelincik Sokak No: 6 Kat: 3 Güven İş

Merkezi, Bağcılar, İstanbul

Sertifika No: 22749

ISBN 978-975-07-0940-1

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 31730

STEFAN ZWEIG
ROTTERDAMLIL
ERASMUS

ZAFERİ VE TRAJEDİSİ

DENEME

Almanca aslından çeviren

Ahmet Cemal

Stefan Zweig'in Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

Dünün Dünyası, 1985

Amok Koşucusu, 1990

Yarının Tarihi, 1991

Lyon'da Düğün, 1992

İnsanlığın Yıldızının Parladığı Anlar, 1995

Günlükler, 1997

Satranç, 1997

Değişim Rüzgârı, 1998

Amerigo, 2005

Sabırsız Yürek, 2006

Marie Antoinette, 2006

Joseph Fouché, 2007

Balzac, 2009

Bir Kadının Yaşamından 24 Saat ve Bir Yüreğin Ölümü, 2009

Macellan, 2010

Clarissa, 2010

Hayatın Mucizeleri, 2011

Montaigne, 2012

Vicdan Zorbalığı Karşı ya da Castellio Calvin'e, 2014

Üç Usta: Balzac, Dickens, Dostoyevski, 2015

STEFAN ZWEIG, 1881 yılında Viyana'da doğdu. Avusturya, Fransa ve Almanya'da öğrenim gördü. 1919-1934 yılları arasında yaşadığı Salzburg'u Nazilerin baskısı yüzünden terk etmek zorunda kaldı. 1938'de İngiltere'ye, 1939'da New York'a gitti, birkaç ay sonra da Brezilya'ya yerleşti. Önceleri Verlaine, Baudelaire ve Verhaeren çevirileriyle tanındı. İlk şiirlerini 1901 yılında yayımladı. Çok sayıda deneme ve öykünün yanı sıra büyük bir ustalıkla kaleme aldığı yaşamöyküleriyle de ünlüdür. Psikolojiye ve Freud'un öğretilerine duyduğu yoğun ilgi, Zweig'in derin karakter incelemelerinde ifade bulur. Zweig, Avrupa'nın içine düştüğü siyasi duruma dayanamamaya 1942 yılında Brezilya'da karısıyla birlikte intihar etmiştir.

AHMET CEMAL, 1942'de İzmir'de doğdu. St. George Avusturya Lisesi ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. İstanbul Avusturya Kültür Ofisi'nde basın danışmanlığı yaptı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı ve Eskişehir Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Sinema ve TV Bölümü'nde dersler verdi. *Yazko Çeviri* dergisini yönetti. F. Hölderlin, Heinrich von Kleist, B. Brecht, E. Canetti, Erich Maria Remarque, P. Celan, S. Zweig, R. Musil, Georg Trakl, W. Benjamin, F. Kafka, G. Lukács, E. Fischer, I. Bachmann, Octavio Paz gibi yazar ve şairlerin yapıtlarını dilimize kazandırdı. Deneme kitaplarının yanı sıra *Dokunmak* adlı bir öykü kitabı ve *Kıyıda Yaşamak* adlı bir romanı yayımlandı.

İçindekiler

Zweig ve Erasmus: İki hümanist üzerine notlar	11
Misyonu ve yaşamının taşıdığı anlam	19
Zamana bakış	33
Karanlık gençlik yılları	39
Bir hümanistin portresi	59
Ustalık yılları	73
Hümanizmin büyüklüğü ve sınırları	91
Büyük hasım	115
Bağımsızlık uğruna savaş	147
Büyük tartışma	165
Bir hümanistin sonu	185
Erasmus'un mirası	201

Zweig ve Erasmus: İki hümanist üzerine notlar

Rotterdamlı Erasmus: Zaferi ve Trajedisi adlı deneme, Stefan Zweig'in deneme türünde başyapıtı sayılmaktadır.

Zweig bu denemeyi kaleme aldığında, yani 1934 yılında, ününün doruğundaydı. Eserleri, Fince ve Ermenice gibi diller de dahil, dünyanın hemen bütün konuşulan dillerine çevrilmişti ve sadece eserlerinin hangi dillere çevrilmiş olduğunu gösteren kaynakça bile başlı başına bir kitap kalınlığındaydı. Genelde sanatçı kişiliklerinin ancak çalkantılı dönemlerde ivme kazandığına inanan Zweig, Nazilerin Almanya'da iktidara gelmelerinden bir yıl önce, o zamana kadar mutlu geçmiş hayatına bir hareket gelmesini, böylece de yazarlığının yeni esin kaynaklarıyla beslenmesini dilemişti. Bu dileği ne yazık ki pek çabuk gerçekleşecek, 1933 yılında Almanya'da Hitler'in iktidara gelmesiyle başlayan süreç, Zweig'ı yerinden yurdundan edip Brezilya'nın bir kentinde intihara götürecekti.

Erasmus biyografisinde Zweig, Batı hümanizminin kurucusu ve hümanistlerin en büyüğü sayılan bu adamın yaşadığı zaman parçasıyla, yani on beşinci yüzyıldan on altıncı yüzyıla geçiş dönemi ile kendi yaşadığı dönem arasında koşutluk kurmuş, insanlık idealleri açısından da kendisini bir anlamda Erasmus'la özdeşleştirmiştir. Aslında bu özdeşleştirme, her ikisinin kişilikleri karşılaştırıldığında, gerçekten de yerindedir. Her türlü zorlamayı yadsıyıp her koşul altında iç özgürlüğünü koruma uğrunda çaba harcamak, kimsenin efendisi olmaya kalkışmamak, fakat kimseye de boyun eğmemek; her türlü taraf tutmadan, özellikle de içine zorbalığın karıştığı çekişmelerden kaçıp

kendi kitaplarının dünyasına sığınmak; hiçbir sav ya da düşünceye baştan düşmanca yaklaşmamak; ama buyurgan nitelik almaya başladığı anda, her savın ya da düşüncenin karşısına dikilmek; bütün bunlar, gerek Erasmus'un, gerek Zweig'in kişiliklerinde birbiriyle bütünüyle örtüşen niteliklerdir. *Rotterdamlı Erasmus: Zaferi ve Trajedisi*'nin asıl önemi, Zweig'in 1936 yılında kaleme aldığı *Calvin'e Karşı Castello ya da Köleliğe Karşı Özgür Düşünce* gibi, bağınazlığın her türlüsüne karşı bir savaş ilanı anlamını taşımasıdır. Bu iki eserinde Zweig, Almanya'da Nazi egemenliğinin resmen başladığı, özgür düşüncenin, mantığın sesinin artık kan ve ateşle susturulmaya çalışıldığı bir dönemde zorbalığın karşısında düşünceyi, kitle çılgınlıklarının karşısında bireyin insan olarak kutsallığını ve dokunulmazlığını son bir kez savunmayı denemiştir. Erasmus biyografisinin Avrupa'da, altmışlı ve yetmişli yıllarda, öğrenci hareketlerinde bağınaz uçlar belirmeye başladığında da kapışılmış olması, eserin özgür düşüncenin bayraktarlığını yapma işlevinin Nazi İmparatorluğu'nun son bulmasıyla noktalanmadığının kanıtıdır.

* * *

Batı hümanizminin kurucusu ve en büyük temsilcisi olan Erasmus'un eserleri, Zweig'in deyişiyle, *Deliliğe Övgü*'nün dışında, bugün neredeyse tamamen unutulmuştur ve geniş çevreler için Rotterdamlı Erasmus, tarih okumuş olanların bilmesi gerekli bir ad olmanın ötesinde bir anlam taşımamaktadır. Somut, çarpıcı başarıların ve başarısızlıkların, zaferlerin ve yenilgilerin dökümüyle ilgilenen tarih, Erasmus'u, gözdeleri arasına almamıştır. Oysa bu düşünür bütün hayatını, insanları –ne pahasına olursa olsun– kitle çılgınlıklarına kapılmaktan alıkoymaya, *tumultus*'u, yani kargaşayı ortadan kaldırmaya adanmış, bütün Avrupa uluslarını bilimlerin ve sanatların çatısı altında birleşen tek bir toplum olarak görmeyi en yüce ideal bilmiştir. İnsanoğlu istediği ve amaçladığı takdirde aklın her zaman zafere ulaşacağını; savaşların, öldürmelerin ve kargaşaların ise hep akıldışı kalacağını savunan Erasmus, bu çerçevede içerisinde bireyin tinsel düzeydeki mutlak bağımsızlığını sağlamaya katkıda bulunmayı da temel ilke saymıştır. Erasmus, tarihin genel-

de adalet kavramına yabancı kalan sayfaları arasında neredeyse kaybolup giderken en büyük idealinin, yani bir "Avrupa birliği" düşüncesinin gerçekleşebilmesi, insanların bilimin ve kültürün çatısı altında soylu ortaklıklar kurabileceklerinin bilincine varabilmeleri için, aradan dört yüz yılı aşan bir sürenin geçmesi gerekti. Günümüzde Avrupa Birliği'nin kültür, düşünce ve sanat alanındaki pek çok projesinin Erasmus'un adını taşıması, bir rastlantı değildir. Çünkü "Erasmus Düşüncesi", dün olduğu gibi bugün de birleşik bir Avrupa idealinin en güçlü temellerinden biridir. Ama öte yandan şunu da belirtmek gerekir ki, bugünkü Avrupa Birliği'nin "Erasmus Düşüncesi" karşısındaki tutumunun özenti ağırlıklı konumundan çıkıp, Erasmus'a gerçekten layık bir tavra dönüşebilmesi için ortada daha aşılması gereken epey engel bulunmaktadır.

Ne var ki, yine Zweig'in deyişiiyle, yazılı tarihin yalnızca somut verilerle yetinen türü, insanlığın gelişmesi bağlamında tek gösterge değildir. Somut düzeyde bakıldığında, belki her zaman yenik düşmüş gibi gözükten "düşünce" açısından zaferler, kazanılmış meydan savaşlarıyla, bireyin varlığını hiçe sayma pahasına oluşturulmuş toplumsal kurumların dayanıklılığıyla sınırlı değildir. Erasmus örneğinde olduğu gibi, belki de en kalıcı ve insanı gerçek anlamda insan kılan zaferler, yürekli ve aydın kafaların bencillikten uzak bir tutumla ve çoğu kez göze görünmeksizin saçtıkları düşünce tohumlarından filizlenmiş olanlardır.

* * *

Bugün dünya edebiyatında özellikle biyografi türünün eşsiz ustası olarak tanınan Stefan Zweig, bu bağlamdaki çalışmalarında tarihin somut sayfalarında pek ağır basmayan, fakat ettikleri tohumlar yüzyılların akışı içerisinde kök salmış kahramanlara ağırlık tanımıştır. Zweig'in buraya kadarki açıklamalardan ortaya çıkan ikinci bir özelliği de, güç ve iktidar karşısında düşünceye, insan hayatından ve değerlerinden yana çıkmaya her zaman ağırlık tanımış olmasıdır. Bu nedenledir ki, Zweig'in Luther karşısında Erasmus'u, Calvin karşısında Castellio'yu tutması çok doğaldır.

Rotterdamlı Erasmus: Zaferi ve Trajedisi, bir anlamda Stefan Zweig'in dünya görüşünün de özetidir. 1881 yılında Viyana'da doğan, 1942 Şubatı'nda göç ettiği Brezilya'da, Petrópolis kentinde, "Naziler yenilse bile, artık bu dünyadan bekleyebileceği bir şey kalmadığı için" hayatına kendi elleriyle son veren Zweig, bütün hayatıyla, eserleriyle ve savunduklarıyla son nefesine kadar bir hümanist, gerçek bir dünya vatandaşı olarak kaldı. Tıpkı kendisinden yüzyıllar önce yaşamış olan "çağdaşı" Erasmus gibi, Stefan Zweig'in da en büyük ideali; insanları ve toplumları birbirlerinden ayıranlara değil birleştirenlere ağırlık tanımak; insanın salt insan olarak yaratıldığı için en yüce değer bilinmesini sağlamaktır: "Hiçbir düşünce, tek başına gerçekliğin bütününe oluşturamaz ama her insan, başlı başına bir gerçektir," görüşünü, iki dünya savaşı sırasında, hemen herkesin kahramanlık türküleri söylemeyi en yüce görev ve erdem bildiği ortamlarda bile savunmaktan çekinmeyen Stefan Zweig için, Rotterdamlı Erasmus'u kaleme aldığı görkemli biyografiyle yeniden insanlara tanıtmak, kaynağını doğrudan kendi kişiliğinde bulan bir görevdi.

Rotterdamlı Erasmus: Zaferi ve Trajedisi, insanlık düşünce özgürlüğünü ve birey olarak insan hayatının taşıdığı kutsallığı değer bildiği sürece, güncelliğini yitirmeyecektir.

* * *

Rotterdamlı Erasmus: Zaferi ve Trajedisi, daha önce 1991 yılında, Zweig'dan çevirdiğim denemelerden oluşan *Yarının Tarihi* adlı kitapta yer almıştı.

Bu denemenin şimdi, Batı'da da hep yapılageldiği üzere ayrı bir kitap olarak basılması, ülkemizin çok ilginç bir dönemine rastlıyor. Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti'nde, uygarlığın ve demokrasinin temeli olan laiklik ilkesinin cumhuriyetin kuruluşundan onyıllar sonra ayaklar altına alındığı bir ortamda, *Rotterdamlı Erasmus: Zaferi ve Trajedisi*, tarihte dinsel bağnazlığın toplumları ne kadar kanlı uçurumlara sürüklemiş olduğunu gösteren bir belge olarak da büyük önem taşımaktadır.

"Her çeviri, tamamlandığı anda eskir," ilkesini göz önünde

tutarak, bu basımda çevirimi tekrar gözden ve “elden” geçirdim. Bu çalışma sırasında, hem daha önce gözümünden kaçmış olan bazı yanlışları ve eksiklikleri giderme olanağını buldum, hem de metnin tamamını Zweig’in eşsiz üslubuna daha bir yaklaştırabilme amacıyla işledim.

AHMET CEMAL
Moda, Mart 2008

“Rotterdamlı Erasmus, hangi yandandır, öğrenmek
istedim. Ama bir tacir Őu karŐılıđı verdi bana:
‘*Erasmus est homo pro se.*’”¹

Epistolæ obscurorum virorum, 1515

1. (Lat.) “Erasmus kendisinden yanadır.” (Ç.N.)

Misyonu ve yaşamının taşıdığı anlam

İnkâra kalkışmayalım; bir zamanlar yüzyılının en parlak ve en büyük ününün taşıyıcısı olan Rotterdamlı Erasmus'un bugün neredeyse sadece adı var. Artık unutulmuş uluslarüstü bir dilde, hümanist Latinceye kaleme alınmış sayısız eserleri, el değmeksizin kitaplıklarda uyumakta; bir zamanlar ünü dünyayı tutan bu eserlerin içinden sesini zamanımızda da duyurabileni hemen hemen yok gibi. Erasmus'un kişiliği ise güç anlaşılrlığı ve türlü çelişkileri yansıtır nitelikte oluşu yüzünden tarih sahnesinde geniş ölçüde başka devrimcilerin gerisinde kalmış. Özel hayatının pek az çekici yanı var. Sessizliği yeğleyen, hiç durmaksızın çalışan bir insanın canlı ve renkli bir hayat hikâyesinin kahramanı olması enderdir. Bu yüzden Erasmus'un gerçek misyonu, en büyük eseri bile, her zaman ana yapının altında kalıp görünmez olan temel taşları gibi, çağımıza açık ve seçik yansıyamamış. Bu nedenle Rotterdamlı Erasmus'u, bu büyük unutulmuşu, bugün bile, daha doğrusu özellikle bugün bizim için değerli kılanın ne olduğunu hemen başlangıçta, açık ve özlü biçimde belirtmekte yarar var. Erasmus, Avrupa'nın bütün kalem sahipleri ve yaratıcıları arasında ilk bilinçli Avrupalı, barış uğruna savaşıma yürekliliğini de gösterebilen bir barış dostu, dünyadan ve düşünceden yana olan hü-

manist idealin en güçlü savunucusuydu. Erasmus'un, tinsel dünyamıza daha adaletli ve anlayış dolu bir düzen kazandırmak amacıyla atıldığı savaşta yenik düşmüş olması, yaşamının böylesine trajik bir yazgının doğrultusunda gelişmişliği, onu bize daha da yakın kılar. Erasmus, bizim de sevdiğimiz pek çok şeyi, edebiyatı ve felsefeyi, kitapları ve sanat eserlerini, dilleri ve halkları sevdi; bütün bunların ötesinde de, daha yüksek bir ahlak anlayışını yerleştirmek amacıyla hiçbir fark gözetmeksizin bütün insanlığı sevdi. Yeryüzünde aklın ve mantığın gerçek düşmanı sayıp reddettiği tek şey ise bağınazlık oldu. Kendisi, insanların belki de en bağınaz olmayanıydı. Belki en üstün düşünürlerin katında değildi ama çağının en bilgili kişisiydi. Bir iyilik perisi değildi ama iyi niyetliliğinde ve insanların iyiliğini istemesinde içtendi. Erasmus'un gözünde, başkasının düşüncesine karşı hoşgörüle bağdaştırılmaz her davranış, yeryüzünün ezeli kötülüğüydü. Onun inancına göre gerek bireyler, gerekse toplumlar arasındaki bütün çekişmeler, karşılıklı hoşgörüle kaba kuvvete başvurulmadan çözümlenebilirdi. Çünkü bunların tümü de insanoglunun üstesinden gelebileceği sorunlardı. Kışkırtıcılar ve aşırı uçların yandaşları gerginlikleri sürekli körüklemeseler, hemen bütün anlaşmazlıklar barış yoluyla sona erdirilebilirdi. Bu yüzden Erasmus, ister dinsel, ister ulusal nitelik taşıyan ya da dünya görüşlerinin karşıtlığından doğmuş olsun, tüm anlaşma olasılıklarının ezeli ve amansız yıkıcısı saydığı bağınazlığın her türüsüne karşı çıktı. Sırtlarında ister papaz, ister profesör cüppesi taşıyanlar, at gözlüğü takanların ve tek yanlı düşünenlerin hepsinden, her yerde kendi görüşlerine boyun eğilmesini isteyen, kendilerinininkinin dışındaki bütün görüşleri dinsizlik ve alçaklık diye nitelendirip mahkûm eden, her sınıf ve ırktan gelme bütün bencillerden, kendilerini bir düşünceye körü körüne adayıp çevrelerini görmez olanlardan nefret

etti. Görüşlerini başkalarına zorla benimsetme girişiminde bulunmadığı gibi, ister din, ister siyaset alanında olsun, başkalarının onu herhangi bir düşünceyi benimsemeye zorlaması karşısında da sonuna kadar direndi. Düşüncede bağımsızlık, Erasmus için en doğal nitelikti; bu aydın ve özgürlük tutkunu kişi, ne zaman biri, üniversite kürsüsünde ya da kilisede kendi kişisel gerçeğinden, Tanrı'nın onun ve yalnızca onun kulağına fısıldadığı kutsal bir kelammış gibi söz etse bu davranışı yeryüzünün o kutsal çokyönlülüğüne karşı işlenmiş bir cinayet saydı. Sırf bu yüzden, parlak ve çarpıcı aklının var gücüyle bütün hayatı boyunca, her alanda ortaya çıkan, kendi çılgınlıklarının sarhoşluğu içerisinde yalnızca kendilerini haklı sayan bağnazlarla çarpıştı ve hayatının çok ender olan mutlu anlarında, bağnazlık ona sadece ruhun acınası bir yoksulluğu, belki bin türünü *Deliliğe Övgü*'sünde büyük bir taşlama gücüyle canlandırdığı *stultitia*'nın¹ sayısız çeşitlerinden biri olarak göründü. Önyargılardan uzak ve tam anlamıyla adil bir kişi olarak en amansız düşmanına bile anlayış gösterdi ve acıdı. Öte yandan da insanoglunun can düşmanı olan o kötü ruhun, bağnazlığın, saati geldiğinde, kendi hoşgörüsüyle yoğrulmuş dünyasını ve hayatını yıkaçağını da benliğinin derinliklerinde her zaman sezindi.

Erasmus'un misyonu ve hayatının anlamını oluşturan ana öge, karşıtlıkların hümanizmin anlayışı içerisinde bağdaştırılmasıydı. O, birleştiriciliğiyle ya da her türlü aşırılığa karşı çıkışıyla kendisine benzeyen Goethe'nin deyişiyle, insanlar arasında "uzlaştırıcı" bir işlevi yerine getirmek için doğmuştu. Zor kullanılarak gerçekleştirilen her değişim, her *tumultus*,² onun gözünde bulanık

1. (Lat.) Delilik, budalaca davranış. (Ç.N.)

2. (Lat.) Kargaşa. (Ç.N.)

suda balık avlamaktan farksız her kitle çekişmesi, uğruna hizmet ettiği ve yeryüzünde egemen olması gereken aklın aydınlığına ters düşmekteydi. Hele savaş, karşıtlıkların en zorbaca gideriliş yolu olduğundan, Erasmus'a göre ahlaklı bir insanlık kavramıyla asla bağdaştırılamazdı. Çekişmeleri iyi niyetli çabalarla yatıştırmak, bulanık olanı aydınlığa kavuşturmak, kargaşayı gidermek, görünüşte genellik niteliğinden yoksun olanı herkese ortak kılabilmek sanatı, ancak pek az ölümlünün sahip olabildiği bu sanat, Erasmus'un beklemesini bilen dehasının güçlü yanıydı. Çağdaşları, ona karşı olan gönül borçlarını bir parça olsun ödeyebilmek için, insanlar arasında anlaşma havası yaratma hedefine yönelik binbir türlü çabanın kaynağı olan bu iradeye "Erasmus Anlayışı" adını vermişlerdi. Bu adam tek başına, bütün dünyayı bu anlayıştan yana kazanmak istiyordu. Kişiliğinde yaratıcılığın türlü yönlerini birleştirdiğinden, hem yazar hem dil ve din bilgini hem de eğitim bilimci olduğundan, dünyanın neresinde olursa olsun, görünüşte birbiriyle bağdaşmaz olanları bile bağdaşma ortamına götürmeyi olanaklı sayıyordu. Onun bağdaştırma, uzlaştırma sanatına kapalı ya da yabancı hiçbir alan yoktu. Erasmus'a göre, Hazreti İsa ile Sokrates, Hıristiyan öğretisi ile Antik Çağ bilgeliği, iman ile ahlak arasında ne aşılması olanaksız ne de kökenlerini ahlakta bulan bir karşıtlık vardı. Kendisi kutsanmış bir din adamı olduğu halde, sonsuz bir hoşgörüyü putpe-restleri de düşünce Cennetine almış, onlara Kilise büyüklerinininkinden geride kalmayan bir yer vermişti. Erasmus'a göre felsefe, Tanrı'yı arayışın bir başka ve tanrıbilim kadar yüce bir yoluydu. Gözlerini Hıristiyanlığın Cenneti'ne çevirdiğinde inancı, şükranla dolu bakışlarını Olympos Dağı'na diktiği zamankinden daha güçsüz değildi. Gerek Calvin, gerekse inançlarına tam bir bağınazlıkla sarılan ötekiler, Rönesans'a, içerdiği duygusal coş-

kunluk yüzünden Reform girişiminin düşmanı gözıyla bakarlar ken Erasmus, aynı akımı yalnızca Reform'un daha özgür ruhlu bir kardeşi sayıyordu. Hiçbir ülkeye sürekli bağı olmayan, tüm ülkeleri vatan bilen ilk bilinçli ve kozmopolit Avrupalı Erasmus için, herhangi bir ulusun ötekine üstünlüğü söz konusu olamazdı. Kendisini, ulusları sadece yetiştirdikleri en değerli, en parlak düşünürlerine göre, başka deyişle en seçme kişilerini ölçü alarak değerlendirmek yolunda eğitmiş olduğundan, bütün ulusları sevebilmesini hiçbir şey engellemiyordu. Değişik ülkelerin, ırkların, sınıfların değerlerini büyük bir bilgeler topluluğu içerisinde birleştirmeyi, bu yüce isteği, hayatının temel hedefi bilmişti. Dillerin anası Latinceyi yeni bir sanat biçimi ve anlaşma aracı düzeyine çıkarmakla da unutulmaz bir hizmette bulunmuş, Avrupa insanına dünya tarihinin küçücük bir zaman birimi boyunca olsun, bütün insanlara ortak, uluslarüstü nitelikte bir düşünce ve anlatım yöntemi armağan etmişti. Engin kültürü, gönül borcuyla geçmişe bakarken inançlarını güvenle geleceğe yöneltmişti. Yeryüzünün barbar yanına, tanrısal düzeni kötü niyetle, budalacasına ve düşmanca bozmak amacına durmaksızın hizmet eden yanına gelince; onu görmezden gelmekte direktmişti. Erasmus için çekici olan, yalnız bu düzenin yüce, biçimleyici ve yaratıcı yanlarıydı. Bu yanların genişletilmesinin, yaygınlaştırılmasının her düşünür için bir görev olduğunu savunuyordu. Ancak böyle bir tutum takınıldığında, sözü edilen yüce yanlar, günlerden bir gün gökyüzünden dökülen ışık demetlerinin bütünlüğü ve parlaklığıyla insanlığın tümünü nura boğabilirdi. Hümanizmin ilk dönemlerinde egemen olan içten inanç –ve aynı zamanda güzel, fakat ne yazık ki trajik yanığı!– işte buydu: Erasmus ve onun gibi düşünener, aydınlanma yoluyla insanlığın ilerlemesini olanaklı görüyorlar, bireyin ve toplumun ya-

zilar, araştırmalar ve kitapların yaygınlaştırılmasıyla eğitilebileceğine inanıyorlardı. Hümanizm akımının ilk dönemlerinde yaşayan bu idealistler, okuma ve öğrenme geleneğinin sürekli geliştirilmesi sonucu insanoğlunun soylu kılınabileceğine, neredeyse dinsel inançlar kadar güçlü ve insanı duygulandıran bir güven beslemekteydiler. Kitaplara inanmış bir kişi olarak Erasmus, ahlaka uygun yaşama yönteminin ğretilebilme ve ğrenilebilme olasılığının varlığından hiç kuşku duymuyordu. Hayatın kesin bir uyuma kavuşturulması hedefi ise, ona göre, artık çok yakın olan hümanizm anlayışına varma aşamasıyla birlikte kendiliğinden gerçektelecekti.

Böylesine yüce bir dş, çağın en üstün kişilerini her ülkeden bir mıknaıs gibi kendisine çekebilecek güçteydi. Değişmez gerçektir: Ahlaka uygun düşünen insan, bütün insanlığın ahlak yoluna yöneltilmesine kendisinin de istek ve eylemleriyle katkıda bulunabileceği gibi teselli edici bir düşünceye, insan ruhunun sınırlarını sonsuz boyutlara götüren bir tutkuya sahip olamadığı sürece, varlığını önemsiz ve yetersiz bulur. Kişisel varlığımız, yalnızca daha ileri ölçüde bir yetkinliğin basamağı, yaşamın çok daha ileri bir aşamasının hazırlayıcısıdır. Kim insanlığın ahlak yolunda ilerlemesine ilişkin bu umut besleme gücünü yeni bir idealle pekiştirmesini bilirse, kuşağının önderi olur. Erasmus açısından da durum böyle gelişti. Zaman, onun hümanizm anlamında bir Avrupa birliği düşüncesinin filizlenebilmesi için alabildiğine elverişliydi. Yeni bir yüzyılın ilk dönemlerinde yer alan keşifler ve icatlar, Rönesans'ın bilim ve sanat alanına getirdiği yenilikler, uzun bir zamandan bu yana ilk kez Avrupa'da yine uluslarüstü nitelikte ve mutluluk kaynağı olan ortak yaşantıların paylaşılmasına yol açmıştı. Uzun, sıkıntılı yıllardan sonra Avrupa, ilk kez misyonundan yine emindi ve bütün ülkelerin en seçme idealist gçleri,

Edebiyat tarihinin büyük isimlerinden Stefan Zweig, gözlemleri ve acı dolu geleceği öngören duyarlılığıyla XX. yüzyıl Avrupası'na damgasını vurmuş bir aydındı.

"Her koşul altında iç özgürlüğünü koruma uğrunda çaba harcamak, kimsenin efendisi olmaya kalkışmamak, fakat kimseye de boyun eğmemek; hiçbir sav ya da düşünceye baştan düşmanca yaklaşmamak, ama buyurgan nitelik almaya başladığı anda her savın ya da düşüncenin karşısına dikilmek. Bütün bunlar gerek Erasmus'un, gerek Zweig'in kişiliklerinde birbiriyle bütünüyle örtüşen niteliklerdir."

AHMET CEMAL

Stefan Zweig'in kaleme aldığı, Kuzey Avrupa Rönesansı'nın büyük ustası, hümanist bilgin Desiderius Erasmus'un yaşamöyküsü, bağnazlığın her türüsüne karşı bir savaş ilanı niteliği taşıyor.

Rotterdamlı Erasmus: Zaferi ve Trajedisi, son nefesine kadar bir hümanist, gerçek bir dünya vatandaşı olarak kalan Zweig'in deneme türündeki başyapıtıdır.

Kapak resmi: HANS HOLBEIN (GENÇ)

ISBN 978-975-07-0940-1

9 789750 709401